

VOLNÝ ČAS A SPORT V 19. STOLETÍ: ŠLAPANICKÉ SPOLKOVÉ VÝLETY DO PŘÍRODY

HANA SEDLÁČKOVÁ

Bohatý kulturně-společenský spolkový život města Šlapanic má dlouhou tradici spadající do druhé poloviny 19. století. Toto století se neslo ve znamení změn, které se intenzivně projeví v jeho druhé polovině. Šlo zejména o: formování českého národního vědomí, které vyplňovalo potřeby osobní i skupinové identity, liberalizaci a politizaci společnosti, které představovaly pro občany monarchie příležitosti k účasti na veřejném životě a modernizaci, která se promítla v každé oblasti lidské činnosti a přinesla mimo jiné i změny životního stylu a proměny vnímání času. Zmíněné procesy v důsledku vedly k transformaci společnosti i pracovního procesu a možnost nového zacházení s časem vytvořila předpoklad pro vznik moderního jevu – volného času. Volným časem rozumějme (pro účely předkládaného článku) dobu oddělenou od pracovních povinností, dobu odpočinku a osobní svobody.¹ Společensky vyhledávanou možností využití mimopracovní doby byla aktivita ve spolkové činnosti.

Zakládání spolků v Rakouském císařství umožnil patent z roku 1852, avšak spolková činnost zůstávala pod důkladným dohledem státních úřadů. K jisté liberalizaci spolčování přispěl až Říjnový diplom z roku 1860 a nový spolkový zákon z roku 1867. Od roku 1867 kontrolovala spolky zemská místodržitelství, která eventuálně nepovolovala vznik spolků nebo spolky rozpouštěla, pokud byly jejich stanovy v rozporu se zákonem. Pro území Čech a Moravy byl charakteristický současný vznik spolků českých a německých, případně docházelo k vyčleňování Čechů ze společných česko-německých spolků. Mezi prvními byly zakládány spolky divadelní, hasičské, svépomocné, ale i tělocvičné a později sportovní.

O tělovýchovu a sportování se začaly v 19. století zajímat širší vrstvy společnosti a způsob aktivního trávení volného času v přírodě nebo v tělocvičně postupně pronikal do měst i na venkov.

Téměř v každé obci vznikaly spolky, jejichž posláním bylo utužování těla, avšak ani spolky divadelní, čtenářsko-zábavní a další ve své činnosti neopomíjely pohyb a pobyt v přírodě. Tak vznikl fenomén spolkových výletů do přírody. Přestože se a priori nejednalo vždy o spolky turistické (navíc se pojem *turistika*² vžil až na počátku 20. století) a ani na turismus nemusely mít spolkové výlety do přírody bezprostřední vliv, částečně sportovní charakter výletů do okolí obcí lze přesto považovat přinejmenším za předobraz moderních turistických

1 HRDINA, Martin, PIORECKÁ Kateřina a BENDOVI, Eva. *Pochopit vteřinu: prožívání času v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 38. ročníku mezioborového symposia k problematice 19. století: Plzeň, 22.–24. února 2018*. Praha: Academia, 2019, s. 350.

2 Ottův slovník naučný: *ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Dvacátý pátý díl. V Praze: J. Otto, 1906, s. 931: „Turistika slove cestování za účelem zábavy, která spočívá nanejvýš v rozkoši z pobytu v přírodě vůbec a pak ve vyhledávání méně známých a krajinářsky vynikajících končin, pak také za účelem osvěžení tělesného i duševního.“

výletů.³ Výlety do okolí obcí často spojovaly fyzickou námahu i společenskou událost s vlasteneckým nádechem.⁴ Mnohé spolky se vzájemně podporovaly a výlety podnikaly společně, proto se často součástí takových výletů stala cvičení nebo alespoň tělocvičná osvěta. Pro členy sokolského hnutí spočívalo pojetí výletu ve spojení pochodu a tělocvičných aktivit, které se mohly odbývat v přirozeném prostředí krajiny.⁵

Se stále častějšími výlety do přírody se proměňovala i výletišť a krajina v okolí obcí. Zpočátku zásluhou okrašlovacích spolků vznikaly nové cesty nebo lavičky, později se přidali sami turisté (resp. turistické spolky) vydáváním map, výstavbou chat, útulen nebo rozhleden.⁶ Také majitelé velkostatků postupně zpřístupňovali vyhlídky, stavěli mosty nebo stezky.⁷

Obecně o tématech volného času, rozvoji spolkové činnosti a turistice pojednávají syntézy *Z dějin české každodennosti* a příslušné díly *Velkých dějin zemí koruny české*. Vnímání času v dějinách přibližuje nejnověji sborník příspěvků plzeňského sympozia *Pochopit vteřinu: Prožívání času v české kultuře 19. století*. Problematiku moderní turistiky se zaměřením na německé turistické spolky promýšlí monografie Martina Pelce *Umění putovat: Dějiny německých turistických spolků v českých zemích*.⁸

Dobové svědectví zachycující činnost jednoho z prvních šlapanických spolků zanechala brožura *Dějiny spolku vysloužilých vojnů farnosti šlapanické 1870–1895* vydaná v roce 1895.⁹ V době Československé republiky učitel Blahoboj Uhlíř vydal místopis *Šlapanice u Brna místopisný pokus vlastivědný pro školu a dům*.¹⁰ Ve svém místopisu pojednal také o šlapanických spolkách na přelomu 19. a 20. století se zvláštním zřetelem k historii místní tělocvičné jednoty. V současnosti se dějinám Šlapanic soustavně věnuje Josef Kopecký, který, spolu s Jaroslavem Kotulánem, shrnul dosavadní poznání o činnosti nejen šlapanických spolků, ale i vůdčích osobností místního společenského a kulturního života v publikaci *Naše*

Šlapanice vydané v roce 2006.¹¹ Souhrnná práce pojednávající o kulturním a společenském životě ve Šlapanicích v moderní době na své vydání teprve čeká.

Šlapanické spolkové výlety do přírody představují základní téma předkládaného článku. Text se zaměří na spolky, které výlety do přírody pořádaly, a naznačí, jaké sociální sítě se nejen díky výletům do přírody vytvářely. S tím souvisí především otázka, jak byly spolkové výlety organizovány a které lokality se staly oblíbenými výletišti. Bude přihlédnuto i k tomu, zda se i samotné Šlapanice staly výletním cílem okolních spolků a jak k tomu místní obyvatelé přispěli. Sonda do jedné konkrétní spolkové aktivity, výletů do přírody, přispěje k poznání šlapanického kulturního a společenského života.

Vzhledem k novosti tématu se článek nevyhne faktografickému zatížení. Předkládaný text se opře o materiálovou základnu, která sestává především z rešerší novinových článků. Doprovodný obrazový materiál vychází z fotografické podsbírky Muzea ve Šlapanicích. Rozsáhlá fotografická podsbírka zaměřená na Šlapanice a okolí obsahuje také starší fotografie obce a jejích obyvatel z přelomu 19. a 20. století. Dosud se však podařilo identifikovat jen malou část osob zachycených na snímcích.

Podrobný vývoj jednotlivých šlapanických spolků a jejich další činnost, jako bylo vytváření knihoven, organizování věnečků a společenských či osvětových večerů, inscenování divadelních představení a další, již vybočuje ze stanoveného rámce studia. Doplnující údaje vychází většinou z dostupné literatury nebo zpráv o činnosti spolků uveřejňovaných v tisku.

Šlapanická spolková činnost

Ve Šlapanicích vzniklo ve druhé polovině 19. století několik zájmových spolků. Jejich počet postupně narůstal na přelomu století a zaměření se značně rozšiřovalo. Ve dvacátých letech 20. století už působilo ve Šlapanicích 37 spolků a sdružení; byly to spolky vzdělávací (například Pěvecko-hudební a divadelní jednota „Kosmák“, Místní sdružení čsl. „Volné myšlenky“ ve Šlapanicích, Federovaná komunistická jednota osvětová), dobročinné a všeobecně prospěšné (například Sbor dobrovolných hasičů, Poradna pro matky s kojenci, Okrašlovací a zalesňovací spolek, Komitét pro postavení pomníku občanům ze Šlapanic, padlým ve světové válce, a pro péči o vdovy a sirotky po padlých), tělovýchovné (Tělovýchovná jednota Sokol, Federace dělnické jednoty tělocvičné, Spolek skautů, Sportovní klub Šlapanice, Tělocvičná jednota Orel), hospodářské (například Živnostenská záložna, Organizace válečných poškozenců, Úvěrové a spořitelní družstvo), politické (například Čsl. strana národně-demokratická, Čsl. strana socialistická, Lidová jednota čsl. strany lidové ve Šlapanicích), odborové (například Svaz křesťanských zemědělců, Organizace kovodělníků, Rolnická besídka, Spolek cukrovarních zřizenců, Spolek čsl. železničářů, Svaz orchestrálních hudebníků moravských se sídlem v Brně, odbočka Šlapanice) a další (šlapanická odbočka Čsl. obce legionářské,

3 BOROVÍČKA, Michael, KAŠE, Jiří, KUČERA, Jan P. a BĚLINA Pavel. *Velké dějiny zemí koruny české. Svazek XII.b 1890–1918*. Praha, Litomyšl: Paseka 2013, s. 332. Srov. PELC, Martin. *Umění putovat: dějiny německých turistických spolků v českých zemích*. Brno: Maticе moravská, 2009, s. 28–33: „turistika je... pěším putováním přírodou, založeným na dvou aspektech: estetickém vnímání okolí a zamýšlené, chtěné a pozitivně konotované fyzické zátěži.“

4 LENDEROVÁ, Milena. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století. II. díl: Život všední i sváteční*. Pardubice, 2005, s. 127–129.

5 DUDA, Zdeněk. Zábavná vlastenecká pouť s hudbou a cvičením těla za vedra, deště i větru aneb „Sokolové na výletě“. In: BLŮMLOVÁ, Dagmar a KUBÁT, Petr. *Čas zdravého ducha v zdravém těle: kapitoly z kulturních dějin přelomu 19. a 20. století*. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2009, s. 455–471.

6 PELC, Martin. *Umění putovat: dějiny německých turistických spolků v českých zemích*. Brno: Maticе moravská, 2009, s. 30–31.

7 LENDEROVÁ, pozn. 4.

8 LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK Tomáš a MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009, s. 317–327; BOROVÍČKA, Michael, KAŠE, Jiří, KUČERA, Jan P. a BĚLINA, Pavel. *Velké dějiny zemí koruny české. Svazek XII.a 1860–1890*. Praha, Litomyšl: Paseka 2012, s. 510–521; TÍŽ. *Velké dějiny zemí koruny české. Svazek XII.b 1890–1918*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2013, s. 332–345.

9 *Dějiny spolku vysloužilých vojnů farnosti šlapanické 1870–1895*. Brno: Spolek vysloužilých vojnů, 1895.

10 UHLÍŘ, Blahoboj. *Šlapanice u Brna místopisný pokus vlastivědný pro školu a dům*. Šlapanice u Brna, 1924.

11 KOPECKÝ, Josef a KOTULÁN, Jaroslav. *Naše Šlapanice*. Šlapanice: Gymnázium Šlapanice, 2006.

Sdružení příslušníků církve československé, Skupina občanů bez vyznání, Stolová společnost „Ptáčkařů“, Spolek šachistů a Volné sdružení socialistické mládeže).¹²

Spolková činnost obecně napomáhala upevňování a navazování místních sociálních vazeb. Osobní zapojení ve více spolcích současně nebývalo výjimkou. Například místní učitel Josef Jarolím působil v Čtenářsko-zábavním klubu, v místní tělocvičné jednotě, v Občanské besedě Svatopluk, v Pevěcko-hudební a divadelní jednotě Kosmák (viz níže) a dalších.¹³ Jednotlivé zájmové skupiny se svým působením snažily získat a oslovit co nejvíce příznivců nejen z obce, ale i z okolí. Zájemci o spolková sdružení se obvykle scházeli v místních hostinských zařízeních, která často provozovali sami členové a kde se nacházely spolkové místnosti. Ve spolkových místnostech se pořádaly schůze či zábavy, zakončovaly se zde výlety nebo sem byli zváni hosté.

Podobná zájmová sdružení často působila i v sousedních obcích, což podněcovalo k vzájemným návštěvám a udržování živé komunikace. Mezi staršími šlapanickými spolky většinou neexistovala přísná hranice nebo rivalita, naopak, některá sdružení úzce spolupracovala (také díky povětšinou identickému jádru členské základny) a pořádala společné akce nejen pro své členy, ale i pro veřejnost.

Představitelé kulturního života ve Šlapanicích na přelomu století. (Muzeum ve Šlapanicích)

¹² UHLÍŘ, pozn. 10, s. 66–72.

¹³ KOPECKÝ a KOTULÁN, pozn. 11, s. 51.

Ovšem silné zainteresování jistých vůdčích osobností, tříštění sil a celkové údajně pasivní působení šlapanické spolkové činnosti vyvolalo na konci 19. století veřejnou kritiku, žádající, aby se spolky podobného zaměření spojily „v jeden mohutný spolek“ s tím, že „máme na naše poměry spolků zbytečných dost!“¹⁴ Následná vlna nesouhlasných reakcí oponovala publikováním zpráv o pestré, a především blahorodé a vlastenecké činnosti dotčených spolků. Přestože skutečně na přelomu století aktivita některých zájmových skupin klesala a spolky pomalu zanikaly, mnohé další naopak vznikaly a spolková činnost ve Šlapanicích začala ještě více nabývat na rozmanitosti.

Členové Čtenářsko-zábavního klubu v roce 1904. (Muzeum ve Šlapanicích)

Vlastenecký charakter nejstarších spolků se vyznačoval důrazem na národní vědomí, společnou historickou paměť a sebeurčení. Spolkové výlety, zábavné večery nebo poučné přednášky poskytovaly příležitosti k sebevědomé manifestaci a symbolizování vlastní identity prostřednictvím zemských barev, oblékání místních krojů nebo připomínek významných českých a moravských spisovatelů, umělců a skladatelů, jejich děl a kompozic. České (resp. neněmecké) spolky se veřejně hlásily k českému odkazu, vzájemně se podporovaly a s národnostní myšlenkou organizovaly i výlety do přírody, kterých ideálně „... účastní se také jiné spolky i stane se zajisté výlet krásnou národní slavností.“¹⁵

Každý spolkový výlet představoval platformu, kde se pojila tradice s modernou: zřetelná podpora místních lidových obyčejů se stávala zároveň svébytným a důrazným způsobem národního projevu. Ten podporovala další činnost spolků, jako byly divadelní hry ryze českých (resp. neněmeckých) autorů nebo čtení českých (neněmeckých) spisovatelů.

¹⁴ Moravská orlice. 24. 12. 1896, s. 5.

¹⁵ Hlas, časopis církevní. 5. 8. 1887, s. 3.

Šlapanické spolkové výlety do přírody

Dokonalou vycházkou do přírody, kterou se mohli organizátoři v tisku pochlubit, byla taková, jíž „...súčastnilo se velmi četné obecnost, které se na výletním místě zajisté dobře pobavilo.“¹⁶ Zábava na výletišti představovala důležitý aspekt a nedílnou součást výletů, ať už šlo o hudební či taneční vystoupení, společná cvičení, závody, nebo jen posezení u dobrého jídla a pití.

Čtenářsko-zábavní klub, Občanská beseda Svatopluk, Spolek vojenských vysloužilců, Tělocvičná jednota Sokol nebo Pěvecko-hudební a divadelní jednota Kosmák, se ve své činnosti v průběhu roku zaměřovaly i na výlety do blízkého okolí města. Organizátoři plánovali výlety na neděle o letních měsících – s více daty možného uskutečnění pro případ nepříznivého počasí. Oznámení o uspořádání výletu byla obvykle zasílána do tisku, a tím zveřejňována s poznámkou, že „zvláštní pozvánky posílány nebudou“. Obyvatelé Šlapanic nacházeli anonce k výletům v periodiku *Hlas* nebo v *Moravské orlici*, kam své příspěvky pravidelně zasílali především členové Čtenářsko-zábavního klubu.¹⁷

Čtenářsko-zábavní klub ve Šlapanicích podnikne v neděli dne 7. srpna polodenní výlet do hostince „Pindulky“ u Podolí, kde zařízena bude pěvecká, hudební, deklamatorní a taneční zábava. Ze Šlapanic vyjde se ve 2 hod. odpoledne v průvodu s hudbou vojenských vysloužilců v čele. Výletu účastní se také jiné spolky i stane se zajisté výlet krásnou národní slavností. — Členy a příznivce „čten.-záb. klubu“ tímto zdvořile na výlet zveme, podotýkajíc, že zvláštních pozvánek posílati nebudeme. Výbor.

Oznámení o konání výletu. (*Hlas*, 5. 8. 1887)

¹⁶ Ibid., 16. 9. 1888, s. 9.

¹⁷ Čtenářsko-zábavní klub se pokládal za vlastenecký spolek, který byl založen v březnu roku 1873. Spolek organizoval různé druhy společenských zábav (věnečky, koncerty a deklamatorní zábavy, silvestrovské oslavy, divadelní představení a divadelní vlaky, oslavy básníků, spisovatelů a dramatiků, výlety nebo „poučné schůze v hostinci“), při kterých byly obvykle vybírány peněžní částky pro různé účely. Spolek například podporoval Národní divadlo nebo opakovaně přispíval Matici školské, za což spolek dokonce získal diplom člena Matice. Spolek pravidelně odebral několik časopisů a nakupoval knihy pro knihovnu. Na konci roku se členové scházeli na valných hromadách, vydávali přehledné zprávy o činnosti a volili své zástupce do výboru. Čtenářsko-zábavní klub měl desítky členů z řad místních intelektuálů i drobných živnostníků, s tímto spolkem byli spojeni nadučitel Josef Svoboda, dlouholetý předseda a později čestný a přispívající člen děkan Jan Holoubek, čestný člen rada Václav Kosmák, hostinský Ferdinand Weber, úředník cukrovaru Karel Bílek, pekař Jakub Stražovský, kněz P. František Laštovička, učitel Josef Jarolím, Josef Müller, František Weber, šlapanický starosta Václav Zeman a mnozí další. Za dobu své existence se Čtenářsko-zábavní klub potýkal i s kritikou kvůli nečinnosti. Viz *Moravská orlice*. 28. 2. 1892, s. 5.

Šlapanické spolky našly pro své výlety do přírody řadu výletišť a míst k setkávání a zábavě, kam se místní s oblibou vraceli. Výletišť Čtenářsko-zábavního klubu představovaly lokality v blízkém okolí Šlapanic, kde bylo možné zorganizovat společenskou zábavu. Pravidelně tak šlapaničtí vycházeli do Horákovského lesa a k nedaleké studánce Samostřípka¹⁸ poblíž Horákovské myslivny (1880, 1884, 1885), přes Bedřichovice a Podolí měří trasa kolem 7 kilometrů; do hostince „Pindulka“ a lesů u Podolí (1886, 1887, 1889), cesta měří 3 kilometry; navštěvovali Hájek, dnešní přírodní památku Velký Hájek v blízkosti Bedřichovic, (1888, 1892) vzdálený asi 1 kilometr od náměstí ve Šlapanicích; Ochozskou jeskyni (1881), která je od šlapanického náměstí necelých 13 kilometrů daleko; zamířili do Líšně (1891), nebo do Tuřan (1893), což jsou lokality vzdálené asi 7,5 kilometru od náměstí ve Šlapanicích.

Organizaci a průběh výletů zrekonstruuji ukázky z dobového tisku. Anonce bývaly velmi krátké obvykle v rubrikách *Záležitosti spolkové* či *Spolkový věstník* (*Hlas*), *Denní zprávy* či *Různé zprávy* (*Moravská Orlice*) nebo *Z kraje* (*Lidové noviny*). Udávaly datum (popř. data) vycházky, její cíl a především lákaly na výletišť s tím, že „zařízena bude pěvecká, hudební, taneční a deklamatorní zábava“.¹⁹

Členy a příznivce Čtenářsko-zábavního klubu často na vycházkách doprovázel šlapanický spolek vojenských vysloužilců se svým hudebním doprovodem, s vyhlášenou kapelou, která „dobrým přednesem tanečních kusů mladou krev v taneční rej uváděla.“²⁰ Pokud se ve výletišti nenacházelo hostinské zařízení (ideálně se zahradou), kde by všem účastníkům místní hostinští zajistili občerstvení a prostor k zábavě, zapojili se zainteresovaní členové (hostinští) z řad výletníků a připravili pro turisty občerstvení ze svých zdrojů: „chutné pokrmy a dobré pivo bude mít v zásobě restaurateur p. F. Webr.“²¹ Obliba takových výletů do blízkosti obce byla obrovská, účastnili se jich jak členové pořadajícího spolku, tak i dalších sdružení, obyvatelé Šlapanic i okolních obcí.

Jeden z nejzdařilejších výletů uspořádal Čtenářsko-zábavní klub v srpnu roku 1886 na Pindulku. Dostavili se nejen obyvatelé Šlapanic, ale i Líšně a sousedních vsí. Mimořádný ohlas mělo „7 pánů byciklistů, kteří dvojím závodem na kolech valně ku všeobecné zábavě přispěli.“²² Pěvecký odbor klubu spolu s kapelou vojenských vysloužilců udržoval dobrou náladu až do večerních hodin a teprve okolo deváté se výletníci rozhodli k návratu domů. Součástí zábavy měla být i „sbírka pro Matici, ale na tu se bohužel pozapomnělo.“²³

Plánovaný výlet do Líšně v roce 1891 se uskutečnil i přes nepříznivé počasí, které výletníky neodradilo: „Odpoledne ve 3 hod. vyšli výletníci za mírného deště z místnosti spolkové; v čele kráčela osvědčená hudba šlapanická, za touto

¹⁸ DRÁPALOVÁ, Jana. *Líšeňské studánky a prameny: průvodce po studánkách v okolí Brna*. Brno: Český svaz ochránců přírody, 2001.

¹⁹ *Moravská orlice*. 10. 8. 1888, s. 3.

²⁰ *Hlas, časopis církevní*. 16. 9. 1888, s. 9.

²¹ *Moravská orlice*. 31. 7. 1885, s. 2. Hostinec u Webrů poskytoval Čtenářsko-zábavnímu klubu zázemí, jde o dnešní budovu orlovný na Masarykově náměstí ve Šlapanicích. Viz KOPECKÝ a KOTULÁN, pozn. 11; KOPECKÝ, Josef. *Radnice aneb historie šlapanického pohostinství*. Šlapanice: Restaurant Radnice, 2005.

²² *Hlas, časopis církevní*. 19. 9. 1886, s. 4.

²³ Ibid.

Prapor spolku šlapanických vysloužilců. (Muzeum ve Šlapanicích)

králenky v krojích národních; pak „čtenářsko-zábavní klub“ s novým praporem výletním a mnozí zdejší a vůkolní srdnatí výletníci. Za zvuků hudby šlo se na Bedřichovice a Podolí za ustavičného deště, teprve za Podolím pršeti přestalo a obloha počala se jasniti.“²⁴ Při příchodu do Líšně byli účastníci výletu přivítáni místními zastupiteli a zábava se konala v hostinci Na Chajdě. Do Šlapanic se výletníci vraceli ve večerních hodinách opět za deště.²⁵

Oblíbení kapelníci, kteří zajišťovali hudební doprovod na výletech, byli členové Spolku vysloužilých vojnů farnosti Šlapanické. Spolek založený v roce 1870 představuje jedno z nejstarších sdružení ve Šlapanicích.²⁶ Členové spolku také sami zorganizovali několik výletů do blízkého Hájku.²⁷

²⁴ Ibid., 22. 7. 1891, s. 3.

²⁵ Ibid.

²⁶ *Spolek vysloužilých vojnů farnosti šlapanické se sídlem ve Šlapanicích* sdružoval bývalé vojáky z celé farnosti. Spolek působil při církevních slavnostech nebo svěcení nejrůznějších praporů a také se zaměřoval na poskytování hmotné podpory manželkám vojáků. Mezi jeho zakládajícími členy byli kněz Emil Weinbrenner, domkař Michael Drlik, Ludvík Duchoň, František Sýkora a Josef Plotěný ze Šlapanic, další členové pocházeli z okolních obcí. Jako člen přistoupil i protektor a donátor spolku Vladimír hrabě Mittrowský. Na konci roku 1870 měl spolek již 135 řádných členů. Později se přidali a spolek finančně podporovali farář Jan Holoubek, ředitel sokolnického velkostatku Josef Spurný, Alois Tauschinský, Josef Fojtl, František Velan nebo Jakub Stražovský. Kmotrou praporu se stala Terezie hraběnka Mittrowská. Viz *Dějiny spolku vysloužilých vojnů farnosti šlapanické 1870–1895*. Brno: Spolek vysloužilých vojnů, 1895. Ve šlapanické kronice stojí: „Místní spolek vojenských vysloužilců, na Moravě nejstarší, zanikl 1914.“ Viz *Pamětní kniha obce Šlapanice*, s. 51. Spolek se scházel v hostinci U Černého orla v budově dnešního Městského úřadu na náměstí. Viz KOPECKÝ, pozn. 21.

²⁷ *Brněnské noviny*. 13. 6. 1898, s. 3.

Mezi spolky pořadajícími výlety nechyběla Jednota šlapanického Sokola, která organizovala pochodové výlety se zapojením tělocvičných prvků.²⁸ Ideálem sokolského výletu bylo využít pobytu v přírodě za jakéhokoli počasí a všechny přírodní překážky k předvedení svých dovedností, a cvičit se tak na neomezeném prostoru.²⁹ Jedno z výletišť šlapanických sokolů představovaly louky u sousedních Jiříkovic, které poskytovaly prostranství pro cvičení i zábavu. Na jednom z výletů se na louce shromáždili jak cvičenci, tak kapela, která k prostným cvičením hrála hudbu Karla Šebora a ke cvičení s kužely melodie Leoše Janáčka.³⁰ Členové Sokola se také vydávali například do Tuřan (1893) nebo do Tvarožné (1899). Velmi často se při sokolských výletech setkávaly jednoty z okolních obcí, jejich členové upevňovali stávající vazby a navazovali nové kontakty na sokolském rovnostářském principu a projevovali společně „lásku k vlasti“.³¹ V bratrském duchu proběhl společný výlet šlapanické, slavkovské a „bučovské“ jednoty do Zbýšova v roce 1894.³² O rok později podnikli šlapaničtí sokolové noční pochod do Podolí, kde se setkali s bratry sokoly ze Židenic a z Líšně.³³ Společný výlet s ostatními šlapanickými spolky, s Pěvecko-hudební a divadelní jednotou Kosmák a Občanskou besedou

Sokol ve Šlapanicích v roce 1894. (Muzeum ve Šlapanicích)

²⁸ *Tělocvičná jednota Sokol ve Šlapanicích* vznikla v roce 1892. Již dříve byli někteří šlapaničtí sportovci zapojeni v brněnské sokolské jednotě, od Vánoc 1891 pak směli cvičit ve školní tělocvičně. Zásadní pro formování šlapanické jednoty byl výlet brněnských sokolů do Šlapanic, kdy byl na shromáždění v hostinci u pana Webera definován požadavek na vlastní jednotu. Ustavující schůze se konala 15. května 1892. Viz *Šlapanský zpravodaj*. 17. 12. 1937, s. 1–2. V místní sokolské jednotě byli zapojeni učitel Josef Jarolím, starosta obce Václav Zeman, MUC. Al. Svoboda, tovární mistr Cyril Duchaň, montér František Hrdlička, soustružník Karel Kalvoda, účetní cukrovaru Josef Müller, ředitel cukrovaru Emil Studený, řídící učitel Josef Svoboda, soustružník Jan Velan. První veřejné cvičení místního sokolstva proběhlo na šlapanickém náměstí v říjnu roku 1892. Od roku 1894 měl šlapanický sokol prapor a pěvecký kroužek. Viz *Šlapanský zpravodaj*. 18. 2. 1938, s. 5.

²⁹ DUDA, pozn. 5.

³⁰ *Moravská orlice*. 12. 6. 1897, s. 5.

³¹ DUDA, pozn. 5.

³² *Lidové noviny*. 17. 6. 1894, s. 6.

³³ *Moravská orlice*. 21. 9. 1895, s. 2.

Svatopluk, podnikl Sokol v roce 1898 do Hájku. Sokolové v Hájku předcvičovali, „členové ‚Kosmáka‘ pobaví mnohými žerty a meškající zde divadelní společnost Staňkové-Liberté přispěje také značnou měrou k oživení zábavy. Pěvecký sbor zazpívá mnohé sbory a hudba sokolská výkony svými rozjaří zajisté mladé i starší pokolení. Bude tudíž za pěkné pohody 3. července v našem hájku živo a veselo, i nepochybujeme, že dají si tam toho dne dostaveníčko všichni přátelé pěkné zábavy ze Šlapanic a blízkého okolí. O dobré nápoje postará se hostinský p. Lederer a naše dámy budou mítí péči o chutnou kuchyň.“³⁴

Mnohdy působily sokolské výlety osvětově, když jejich členové na výletním místě nebo po návratu do spolkových místností přednášeli. Na Velikonoční pondělí roku 1895 po tajném pochodovém výletu „v občanském obleku“ v hostinci U Císařů promluvil Antonín Kalvoda *O účelu sokolských vycházek* a Karel Kalvoda *O národním uvědomění*.³⁵ Týž rok po pochodovém výletu do Sokolnic na louku u panského hostince, poskytnutou správou velkostatku, byl naplánován proslov starosty sokolské jednoty „o potřebě a činnosti tělocvičných jednot na venkově.“³⁶ S přednáškou „o výchově dorostu v jednotách sokolských“ byl spojený sokolský výlet se cvičením ve šlapanickém obecním parku.³⁷ Hostinec U Císařů provozoval sokolský bratr Ferdinand Císař, který poskytoval zázemí šlapanickým sokolům a umožňoval ve svých místnostech konání koncertů, přednášek a zábav. Prostory sokolům nabídl také podolský hostinský Mazálek, a tak jeden ze sokolských výletů například vedl do zahrady hostinského Mazálka, načež se sokolové vraceli zpět na navazující hudební zábavu do hostince Ferdinanda Císaře ve Šlapanicích.³⁸

Hostinec U Sokola.
(soukromá sbírka)

34 Ibid., 2. 7. 1898, s. 3.

35 Ibid., 14. 4. 1895, s. 2.

36 Ibid., 7. 6. 1895, s. 3.

37 *Lidové noviny*. 19. 7. 1903, s. 13.

38 Ibid., 17. 6. 1894, s. 6. Hostinec U Císařů se nacházel v prostorách dnešní restaurace Radnice na Kalvodově ulici, později si Ferdinand Císař otevřel moderní hostinec na Nádražní ulici. Sokol využíval i další místní hostinská zařízení. Viz KOPECKÝ, pozn. 21..

Josef Jarolím. (Muzeum ve Šlapanicích)

Na sklonku 19. století vznikl ve Šlapanicích spolek Občanská beseda Svatoopluk.³⁹ Také jeho členové pořádali pro své příznivce výlety do okolí Šlapanic, nejčastěji do Hájku.⁴⁰ Občanská beseda Svatoopluk úzce spolupracovala s místní sokolskou jednotou a přidávala se i k jejím výletům (například v roce 1896 společně navštívili blízké obce Kobylnice a Ochoz).⁴¹ Na společných výletech obvykle zajišťoval hudební a pěvecký doprovod odbor Sokola.⁴² Jeden ze zdařilých společných výletů se konal v roce 1895: „v průvodu šla hudba sokolská, deputace spolku vojenských vysloužilců, hojný řad sličných děvčat v kroji národním, veliký počet členův ‚Svatopluka‘ a Živnostenského spolku ‚Pokrok‘ a deputace čackého ‚Sokola‘, jež průvod uzavírala. Po příchodu na místo výletní rozvinula se veselá zábava, udržovaná hlavně dobrými výkony hudby sokolské, pak žertovnými výstupy pánů V. Kříže, Aloise Kalvody a Karla Bílka... jediná věc budila nelibost, že p. sládek sokolnický místo ležáku poslal na výletišť pivo stáčené.“⁴³

Kromě řady uvedených výletišť se stal na přelomu 19. a 20. století vyhledávaným místem k zábavě a pro setkávání spolků a jejich příznivců šlapanický obecní park. V roce 1899 zde Občanská beseda Svatoopluk uspořádala zahradní slavnost se sokolským hudebním doprovodem, taneční zábavou i odbornými přednáškami. Výtěžek ze zahradní slavnosti byl věnován Národní jednotě a spolkové knihovně.⁴⁴ Sokolové do parku uspořádali „výlet“ spojený se cvičením dorostu a přednáškou.⁴⁵ V obecním parku se konaly i „radovánky školní“ na konci školního roku. Takové školní výlety do parku byly pořádány v neděli, aby se jich mohli zúčastnit i rodiče: „Za krásné nedělní pohody z radostí pozorovali jsme rozdováděnou tu drobtinu, která při zvucích hudby živě se bavila a v přestávkách četné obecní pobavila přednesenými zpěvy i tancem. Úplně uspokojeni ubírali se velcí i malí

39 *Občanská beseda Svatoopluk* byl spolek podporující národní vědomí. V rámci spolkové činnosti se zaměřoval na osvětu a vzdělání (např. v letech 1894 a 1895 byly velmi oblíbené přednášky z české historie v podání medika Ant. Kalvody, další pořádané přednášky se týkaly i národohospodářství nebo nemocenských poklad). Své spolkové místnosti měl v hostinci U Janíčků (na Brněnské ulici) nebo U Kalvodů, kde například v roce 1896 zorganizoval masopustní merendu i velikonoční zábavu. Spolek často pořádal pěvecko-hudební večery nebo večerní zábavy s pianem. Významnou událostí se nejen pro Občanskou besedu staly oslavy básníka a prozaika Svatopluka Čecha. Viz *Moravská orlice*. 8. 3. 1896, s. 4. Spolek měl v roce 1896 přes šest desítek členů, mezi jinými učitele Josefa Jarolíma nebo úředníka cukrovaru Karla Bílka. Viz Ibid. 17. 1. 1897, s. 5.

40 *Hlas, časopis církevní*. 14. 6. 1896, s. 3.

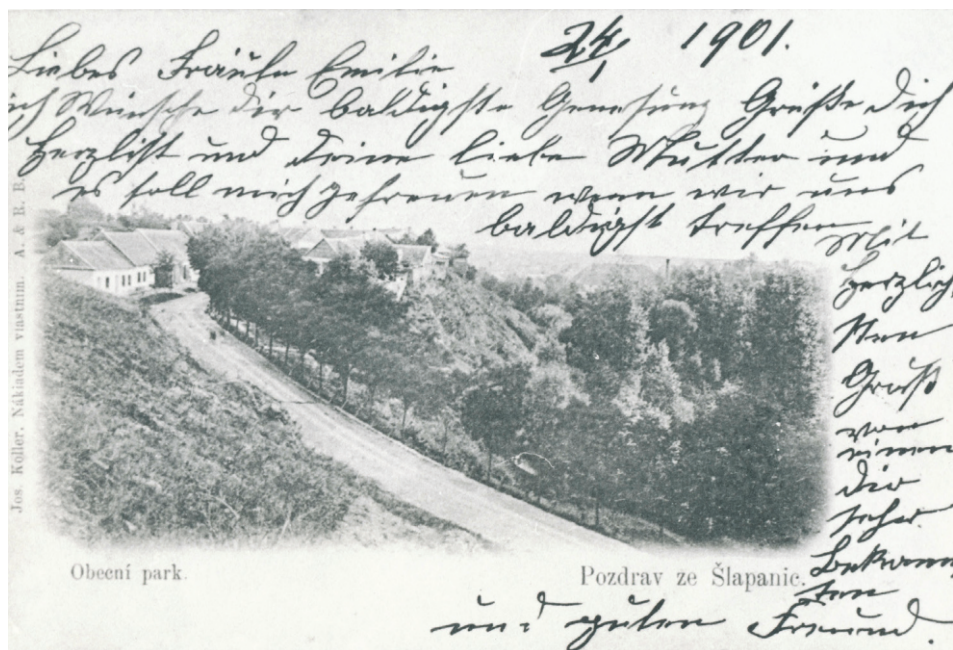
41 *Moravská orlice*. 17. 1. 1897, s. 4.

42 *Lidové noviny*. 20. 6. 1897, s. 4.

43 *Moravská orlice*. 1. 9. 1895, s. 4.

44 Ibid., 1899, 17. 9. 1899, s. 4.

45 *Lidové noviny*. 19. 7. 1903, s. 13.

Dobový pohled ze Šlapanic zachycující obecní park. (Muzeum ve Šlapanicích)

na večer z parku domu. Děti radostí, že podělení byli uzenkami, rohlíky a pomeranči a starší osvěženi pohledem na drobnou tu rozdávaděnou mládež která se k rozchodu nikterak neměla.⁴⁶ Téhož roku uspořádal výlet do obecního parku i šlapanický ženský spolek Moravanka pro děti z opatrovny. Průvod měl vyjít od hostince p. Zemana a po zábavě v parku byl zakončen v zahradě hostince U Sokola Benátskou nocí.⁴⁷ Výtěžek ze vstupného a večerní zábavy byl věnován na zaopatření dětí z opatrovny.

Výlety do přírody pořádané šlapanickými spolky vystihovaly dobové nacionální tendence, potřebu vzájemné soudržnosti a projevy socio-kulturních tradic. Jak bylo doloženo, výlety do přírody nebyly záležitostí jen jediného spolku a jeho příznivců: „V neděli dne 21. srpna uspořádaly spolky naše se vzornou vzájemností společný výlet do hájku. Pohled na dlouhou pestrou řadu výletníků pod českým praporem, okrášleným věncem od našich dívek, byl až dojemný. V předu táhla

46 *Moravská orlice*. 19. 7. 1903, s. 5.

47 *Lidové noviny*. 26. 7. 1903, s. 5. Benátské noci se pořádaly už v posledních desetiletích 19. století na Vltavě a šlo o lampionové slavnosti. Viz *Zlatá Praha*. Praha: J. Otto, 1891, roč. 8, č. 33, s. 395–396. Na Vltavě uspořádali pražští sokolové v roce 1907 benátskou noc, při níž měla veřejnost možnost shlédnout několik desítek lodí osvětlených lampiony a za symbolické vstupné na ně mohla nastoupit. Pražský hrad a jiné budovy byly barevně osvětleny, z petřínské rozhledny svítil reflektor. Hlavní atrakcí večera byl „velkolepý ohňostroj“. Viz *Pokyny pro V. slet všesokolský pořádaný Českou obcí sokolskou* v Praze ve dnech 28. června až 1. července 1907. Praha: Česká obec sokolská, 1907, s. 100–101. O průběhu šlapanické benátské noci zatím nebyl nalezen žádný záznam, ale lze se domnívat, že mohlo jít o podobnou lampionovou slavnost.

Členové pěvecko-hudební a divadelní jednoty Kosmák. (soukromá sbírka)

všeobecně uznávaná kapela vojenských vysloužilců, které následovala dobrovolná jednota hasičská... a za ní si hrdě vyšlapoval mladý náš ‚Sokol‘ – ne sice ještě ve stejnokroji, avšak se stejnou, jednotnou myslí, - k němu přidala se ostatní mužská mládež se studujícími. Nejvíce ovšem pozornost a obdiv vzbuzoval květnatý a dlouhý průvod dívek v národním kroji. K nim se pojili členové ‚Čtenářského klubu‘ a divadelního spolku ‚Kosmák‘...⁴⁸

Za zmínku stojí také kulturní výlety do Brna, do divadla, které pořádala především Pěvecko-hudební a divadelní jednota Kosmák.⁴⁹ Po vzoru pražského fenoménu divadelních vlaků se podobné vlaky začaly vypravovat také do Brna. „Šířit se o významu národního divadla českého pro Brno a celou Moravu, to tuším by bylo již zbytečno jakož i poukazovati k tomu, že divadelní poutě do Brna mají význam projevu národního, nasvědčující, že české okolí a česká Morava je ochotna podporovati národní a vlastenecké snahy českého života v Brně.“⁵⁰ Divadelní vlaky bývaly vypravovány v průběhu celé divadelní sezóny. Pro každého

48 *Moravská orlice*. 28. 8. 1892, s. 5.

49 K jednáním o zřízení Pěvecko-hudební a divadelní jednoty ve Šlapanicích došlo v průběhu roku 1890. Jméno Kosmák spolku na žádost propůjčil spisovatel Václav Kosmák, konsistorní rada a farář ve Tvarožné. O rok později se konala ustavující valná hromada. Mezi členy Pěvecko-hudební a divadelní jednoty Kosmák byli učitel Josef Jarolím, lékař Alois Navrátil, Václav Zeman, Josef Müller, technický adjunkt cukrovaru Josef Urválek, Marie Lodlová, Vincenc Zeman, Josef Svoboda, František Weber, Jakub Sapák. Viz *Dalibor: časopis pro všechny obory umění hudebního*. V Praze: Mojmír Urbánek, 1890, roč. 12, č. 31–32, 6. 9. 1890, s. 252; *Ibid.*, roč. 13, č. 14, 21. 3. 1891, s. 108; *Ibid.*, roč. 13, č. 17, 8. 4. 1891, s. 132.

50 *Moravská orlice*. 11. 1. 1888, s. 2.

cestujícího v divadelním vlaku musela být zároveň zajištěna vstupenka na představení, hojně navštěvované byly především hry českých autorů. Tras divadelních vlaků bylo několik: například v roce 1888 byl vypraven vlak ze Slavkova, přes Křenovice, Blažovice, Šlapanice a Slatinu. Vlaky bývaly zpáteční, takže se zájemci o divadlo mohli po představení pohodlně vrátit domů. Divadelní vlaky jezdily také z Řečkovic, z Ivančic, z Hustopečska, Židlochovicka a Kloboucka, z Rakvic, Břeclavi nebo ze Slovácka. Velký úspěch sklídila pohádka Julia Zeyera *Radúz a Mahulena* s hudbou Josefa Suka, kterou brněnské divadlo uvedlo v listopadu 1898 a přidalo několik repríz: „K představení tomuto přijede velký divadelní vlak ze Šlapanic, kterého účastní se nejen veškeré spolky a občanstvo šlapanické, jonáci a děvy v krásných nádherných krojích národních, ale také občanstvo z obcí okolních.“⁵¹ Na uvedené představení se hlásilo více než 200 místních, nakonec: „Nedělní divadelní vlak ze Šlapanic zdařil se velmi skvěle. Účastníků ze Šlapanic přibýlo asi ke 300 osob...divadlo bylo obléháno davy lidí, již ode dvou hodin – leč pokladny byly již vyprodány.“⁵²

Šlapanické spolkové výlety do přírody náležely k místnímu kulturně-společenskému koloritu. Významný společenský zážitek představoval národní charakter spolkových výletů, který musel ve zúčastněných vyvolávat pocity sounáležitosti a sebeurčení. Výlety se neobešly bez hudebního doprovodu, organizátoři nezapomínali na zajištění občerstvení a starali se o „pobavení obcenstva“. Nabízí se otázka, zda také Šlapanice představovaly pro přespolní atraktivní výletišť a jak k tomu místní přispívali?

Inzerce v Moravské orlici.
(Moravská orlice, 28. 11. 1880)

Na venkov

Bohatý kulturní a spolkový život ve Šlapanicích lákal k návštěvě mnohé brněnské a okolní spolky. Někdy přespolní spolky doprovázely ty šlapanické při jejich výletech, jindy se cílem stala některá ze šlapanických hospod či zahrad. Například brněnský Sokol pořádal své výlety na oblíbené lokality, jakými byl Horákovský les nebo obec Podolí, ale nejednou brněnští sokolové navštívili Šlapanice (1876, 1882, 1889). K tomu přispíval i vstřícný přístup místních: „Šlapanice i okolí činí

51 *Brněnské noviny*. 25. 11. 1898, s. 3.

52 *Ibid.*, 29. 11. 1898, s. 3.

nejskvělejší přípravy k uvítání hostů z Brna, tak že se dá očekávat, že výlet tento bude pro celé okolí Šlapanické významnou národní slavností.“⁵³ Sokolský výlet do Šlapanic vedl z brněnských spolkových místností přes Eliščinu třídu a Zelný trh na Kapucínské náměstí, ulicí Křenovou a dále přes Slatinu do Šlapanic.⁵⁴ Zájem o sokolský průvod byl obrovský: „účastenství obcenstva jakož i Sokolů bylo veliké, uvítání pak co nejskvělejší. Možno říci, že již dávno venkov s takým nadšením nevítal naše Sokolky, jak se dělo minulou neděli.“⁵⁵ Na Olomoucké ulici uvítala brněnské sokoly deputace Besedy česko-slovanského dělnictva, předala příchozím kytice a ověnila prapor; také ve Slatině se brněnským sokolům dostalo přivítání spolkem Vlast, ale „nejskvělejší uvítání čekalo však výletníky naše u Šlapanic samých. Tam shromáždilo se zatím obecní představenstvo, veškeré spolky místní, jakož přehojný počet obcenstva jak z místa samotného, tak i z okolí...“⁵⁶ Do Brna se sokolové vraceli vlakem. Skvělý průběh celé akce zajistil Josef Jarolím, vůdčí osobnost šlapanického kulturního života: „O celé řízení nemalých zásluh získal sobě p. Jarolím, učitel v Šlapanicích, kterýž taktéž s nevšední ochotou staral se, aby výletníkům poskytnuta byla možnost k milému pobavení, občerstvení i posilnění. Jsme přesvědčeni, že výlet tento uspokojil každého účastníka a že zanechal na všech stranách vzpomínky ty nejmilejší.“⁵⁷

Kromě obvyklých výletů vedly do Šlapanic i noční výlety, jeden takový proběhl v říjnu 1894. Výletníci vyšli z Brna v sedm hodin večer a do Šlapanic plánovali dorazit o půl deváté.⁵⁸ Nad očekávání dopadl zářijový noční výlet židenického sokolstva. Když sokolové dorazili do Šlapanic, právě zde probíhala dvoudenní studentská slavnost – začalo se divadelním představením U Fialů a pokračovalo věnečkem – „za zvuků hudby osvědčené kapely šlapanické brzo rozvířil se po sále veselý rej a nadšení přítomných ještě stouplo, když o půlnoci objevilo se náhle

Dobová pohlednice ze Šlapanic
s vyobrazením hostince U Fialů.
(Muzeum ve Šlapanicích)

53 *Moravská orlice*. 19. 5. 1889, s. 9.

54 *Hlas, časopis církevní*. 14. 5. 1889, s. 3.

55 *Moravská orlice*. 21. 5. 1889, s. 4–5.

56 *Ibid.*, 21. 5. 1889.

57 *Hlas, časopis církevní*. 21. 5. 1889, s. 3; srov. *Moravská orlice*. 21. 5. 1889, s. 4–5.

58 *Lidové noviny*. 4. 10. 1894, s. 3.

asi 25 Sokolů, bratří židenických, kteří pořádající noční výlet, přišli náhodou do Šlapanic, čehož zajisté nelitovali.⁵⁹

Na výlet do Šlapanic zajižďeli vlakem členové Pěveckého spolku Hlahol z Brna, kteří se často přidávali k vycházkám do Hájku.⁶⁰ Od výletu do Šlapanic neodradilo ani nepříznivé počasí: „krátce pře odjezdem vlaku celé nebe potáhlo se černými hrozivými mraky, z nichž spustil se brzy prudký déšť provázen blýskáním i hromobitím. To však statečné výletníky neodstrašilo; o 12. hodině unášel vlak účastníky výletu k Šlapanicím...“.⁶¹ Místní spolky se na šlapanickém nádraží postaraly o slavnostní přivítání členů Hlaholu. Předsedové spolku vojenských vysloužilců a dobrovolné jednoty hasičů hosty pozdravili, ověnčili jejich prapory a „celý průvod pak za zvuků národních písní, jež hrála výborná kapela šlapanická, ubíral se s nadšením do obce samé, kteráž prapory v barvách národních byla vyzdobena“.⁶² Občerstvení bylo připraveno v hostinci pana Webra a později za jasného počasí se mohl uskutečnit očekávaný výlet do Hájku, kde Hlahol uspořádal koncert, a představily se šlapanické královničky: „výlet v hájku poctily svou přítomností nejen slavné spolky, nýbrž i četné obecnost ze Šlapanic a okolí,

Představitelé kulturního života ve Šlapanicích na přelomu století. (Muzeum ve Šlapanicích)

59 Ibid., 14. 9. 1905, s. 9.

60 Hlas, časopis církevní. 29. 7. 1888, s. 2.

61 Moravská orlice. 15. 7. 1891, s. 3.

62 Ibid.

zvláště na prvním místě sluší uvést veleb. duchovenstvo, slavné zastupitelstvo obce, slavný učitelský sbor, jakož velect. soukromé úřednictvo“.⁶³ Večer po návratu do Šlapanic pokračovala zábava dokonce ve dvou hostincích.

Podobný průběh měla návštěva Česko-slovanské dělnické besedy, kterou, stejně jako Hlahol, na šlapanickém nádraží přivítaly místní spolky. Celá společnost se pak vydala na oblíbené výletišťe do Hájku.⁶⁴ Šlapanice se staly výletišťem také pro brněnskou Typografickou besedu Veleslavín,⁶⁵ v červnu roku 1896 sem uskutečnili svůj první výlet brněnští velocipedisté, kteří do Šlapanic dorazili přes Tuřany, Sokolnice a Kobylnice, přičemž jejich „přátelé necyklisté mohou použití vlaku...“⁶⁶ Na místě všechny čekalo vřelé uvítání, občerstvení a hudební zábava.

Šlapanický lékař Alois Navrátil výletníkům brněnské Řemeslnické besedy Svatopluk dokonce „propůjčil... na den výletu svou rozsáhlou zahradu s vedlejšími místnostmi pro zábavu pěveckou, deklamatorní a taneční... O dobrá jídla a Brejchův nápoj postará se hostinský p. Pavlík.“⁶⁷

Ukázalo se, že také obec Šlapanice představovala vyhledávanou výletní lokalitu především pro brněnské spolky. Místní se spolkovým návštěvám vřele věnovali a zanechávali v hostech pozitivní dojem.

Závěr

Príspevek o šlapanických spolkových výletech představuje drobnou sondu k poznání životního stylu obyvatel moravské obce. Každodenní život (nejen) obyvatel Šlapanic se v průběhu 19. století výrazně proměnil. Spolčování umožnily občanům českých zemí rychle se liberalizující zákony a pokrokovější orgány samosprávy. Na uvedených příkladech spolkových výletů do přírody v blízkém okolí obce se ukázala rozmanitost šlapanického kulturního života. Za bohatými možnostmi využití volného času v obci na konci 19. století stála celá řada místních spolků. Ve

63 Ibid.

64 Ibid., 29. 8. 1890, s. 6.

65 Ibid., 11. 6. 1893, s. 3.

66 Ibid., 4. 6. 1896, s. 5.

67 Ibid., 10. 5. 1892, s. 2.

MUC. Alois Navrátil.
(Muzeum ve Šlapanicích)

Šlapanicích ve sledovaném období nevznikl a priori turistický spolek. Avšak místní sdružení, která se ve své činnosti zaměřovala na osvětové přednášky, divadelní a společenské večery, oslavy a další, neopomíjela ani pohyb a pobyt v přírodě.

Ve spolkových aktivitách se střetávaly moderní tendence s historizující tradicí, což je patrné i na výletech do přírody. Spolkové výlety napomáhaly rozvoji volnočasového (nejen sportovního) vyžití i národního vědomí, které bylo doprovázeno a podporováno historickou pamětí a lokální zvyklostí. Jedním z klíčových aspektů spolkových výletů byla identifikace se skupinou, demonstrace vlastních postojů a možnost do jisté míry se podílet na veřejném životě.

Druhým významným momentem spolkových výletů do přírody bylo výrazné angažování místních osobností, intelektuálů a autorit. Jejich rozvinutý společenský život se odrazil nejen na formování místních sociálních vazeb, ale přiměl ke kulturnímu kontaktu okolní venkovské obce a jejich spolky a stejně tak městské brněnské spolky.

Nezanedbatelný význam spolkových výletů do přírody spočíval také v jisté formě aktivního odpočinku. Vycházky a pobyt v přírodě umožňovaly vymanění se z každodenní rutiny a podporovaly členy místní komunity v setkávání a ve společném trávení času, ať už se tak dělo v přírodě, při hudbě a tanci, či při diskusích.

PRAMENY A LITERATURA

Muzeum Brněnska – Muzeum ve Šlapanicích, Sbírka Muzea ve Šlapanicích: podsbírka Fotografická

Pamětní kniha obce Šlapanice

Brněnské noviny. Brno, 1898.

Dalibor: časopis pro všechny obory umění hudebního. V Praze: Mojmir Urbánek, 1890–1891.

Hlas, časopis církevní. Brno, 1886, 1887–1889, 1891, 1896.

Lidové noviny. Brno, 1894, 1897, 1903, 1905.

Moravská orlice. Brno, 1885, 1888–1893, 1895–1899, 1903.

Šlapaný zpravodaj. Šlapanice u Brna: Náš domov, 1937–1938.

Zlatá Praha. Praha: J. Otto, 1891.

BOROVÍČKA, Michael, KAŠE, Jiří, KUČERA, Jan P. a BĚLINA Pavel. *Velké dějiny země koruny české. Svazek XII.b 1890–1918*. Praha, Litomyšl: Paseka 2013. ISBN 978-80-7432-293-8.

BOROVÍČKA, Michael, KAŠE, Jiří, KUČERA, Jan P. a BĚLINA, Pavel. *Velké dějiny země koruny české. Svazek XII.a 1860–1890*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2012. ISBN 978-80-7432-181-8.

Dějiny spolku vysloužilých vojáků farnosti šlapanické 1870–1895. Brno: Spolek vysloužilých vojáků, 1895.

DOUŠEK, Roman. Sociální souvislosti folklorismu na Moravě na konci 19. století. *Český lid*. 2016, roč. 103, č. 2, s. 199–216. ISSN 0009-0794.

DRÁPALOVÁ, Jana. *Líšeňské studánky a prameny: průvodce po studánkách v okolí Brna*. Brno: Český svaz ochránců přírody, 2001.

DUDA, Zdeněk: Zábavná vlastenecká pouť s hudbou a cvičením těla za vedra, deště i větru aneb „Sokolové na výletě“. In: BLÜMLOVÁ, Dagmar a KUBÁT, Petr. *Čas zdravého ducha v zdravém těle: kapitoly z kulturních dějin přelomu 19. a 20. století*. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2009, s. 455–471. ISBN 978-80-87311-07-3.

ENGLOVÁ, Jana. *Život v 19. století: sbírka dokumentačních materiálů*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2001. ISBN 80-7044-432-0.

HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí. Jedenáctý díl (Český svět na sklonku 19. století)*, Praha: Via Facti, 2007. ISBN 978-80-239-6717-3.

HRDINA, Martin, PIORECKÁ Kateřina a BENDOVI, Eva. *Pochopit vteřinu: prožívání času v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 38. ročníku mezioborového symposia k problematice 19. století: Plzeň, 22.–24. února 2018*. Praha: Academia, 2019. ISBN 978-80-200-2932-4.

KOPECKÝ, Josef a KOTULÁN, Jaroslav. *Naše Šlapanice*. Šlapanice: Gymnázium Šlapanice, 2006. ISBN 80-239-7442-4.

KOPECKÝ, Josef. *Radnice aneb historie šlapanického pohostinství*. Šlapanice: Restaurant Radnice, 2005. ISBN 80-254-4006-0.

KÖSSL, Jiří, KRÁTKÝ, František a MAREK, Jaroslav. *Dějiny tělesné výchovy*. Díl 2: Od roku 1848 do současnosti. Praha: Olympia, 1986.

KÖSSL, Jiří, ŠTUMBAUER, Jan, WAIC, Marek a Univerzita Karlova. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0802-2.

LENDEROVÁ, Milena. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století, II. díl: Život všední i sváteční*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2005. ISBN 80-7194-756-3.

LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš a MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Dvacátý pátý díl. V Praze: J. Otto, 1906.

PACINA, Václav. *Sport v království českém*. Praha: Mladá fronta, 1986.

PELC, Martin. *Umění putovat: dějiny německých turistických spolků v českých zemích*. Brno: Matice moravská, 2009. ISBN 978-80-86488-64-6.

Pokyny pro V. slet všesokolský pořádaný Českou obcí sokolskou v Praze ve dnech 28. června až 1. července 1907.

SOMMER, Jiří. *Malé dějiny sportu, aneb, O sportech našich předků--: sportování ve znamení býčích rohů, jak to vypadalo v Olympii, gladiátorské hry, artušovské hry, lov jako sport, rodí se fotbal, hry gentlemanů, moderní olympijské hry*. Olomouc: Fontána, 2003. ISBN 80-7336-116-7.

UHLÍŘ, Blahoboj. *Šlapanice u Brna místopisný pokus vlastivědný pro školu a dům*. Šlapanice u Brna, 1924.

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Jak se žilo za časů Františka Josefa I*. Praha: Svoboda, 1996. ISBN 80-205-0088-X

KLÍČOVÁ SLOVA: historie, 19. století, Brno-venkov, společnost, vycházky do přírody

Zusammenfassung

Freizeit und Sport im 19. Jahrhundert: Vereinsausflüge in die Natur um Šlapanice

In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts begann sich in der österreichischen Monarchie das Vereinswesen zu entwickeln, und zwar dank liberalerer Gesetze, einer Politisierung der Gesellschaft, des Dranges nach einer persönlichen sowie einer Gruppen-Identität und der Entstehung von Freizeit. Als erstes entstanden unter anderem Theater-, Feuerwehr- und Selbsthilfevereine, später dann Turn- und Sportvereine.

In der Gemeinde Šlapanice entstanden in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhundert zum Beispiel der Veteranenverein der Pfarrei von Šlapanice, der Lese-und-Unterhaltungs-Club, die Turngemeinschaft Sokol von Šlapanice, die Bürgervereinigung Svatopluk und weitere Interessensverbände. Die hiesigen Vereine hatten einen patriotischen Charakter, sie widmeten sich der Aufklärung und Bildung, der Organisation gesellschaftlicher Veranstaltungen, sie unterstützten bedeutende Landesinstitutionen, aber auch die Bewegung und den Aufenthalt in der Natur. Auf diesen Aspekt der Vereinstätigkeit bezieht sich der vorliegende Artikel. Die Vereine von Šlapanice organisierten in den Sommermonaten Ausflüge in die nahe Umgebung der Gemeinde. Die Ausflugsziele waren interessante Naturschauplätze, aber oftmals auch Gasthäuser oder Gärten. Am Ausflugsort war immer für Verpflegung gesorgt und die Veranstalter kümmerten sich auch um gesellschaftliche Unterhaltung. Die Ausflüge dauerten meist einen halben Tag, die Teilnehmer kehrten oftmals erst in den späten Abendstunden nach Hause zurück. Der Ort Šlapanice selbst wurde ebenfalls zu einem Ausflugsziel für Vereine aus den umliegenden Gemeinden, aber auch aus Brünn. Wenn die Ausflügler nicht zu Fuß nach Šlapanice kamen, nutzten sie die Zugverbindung. Die Vereinsausflüge waren eine Möglichkeit, die Freizeit gemeinsam mit Freunden und Gleichgesinnten zu verbringen; zu einem untrennbaren Bestandteil der Naturausflüge wurde das Knüpfen von Kontakten und die Ausweitung des eigenen sozialen Netzwerkes. Die Ausflüge förderten die Definition und Formung des Nationalbewusstseins und unterstützten gleichzeitig die örtlichen Traditionen.